

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ 1911-1917: ΑΠΟ ΤΗΝ
ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ ΣΤΑ «ΨΗΛΑ ΒΟΥΝΑ» ΚΑΙ
«ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΜΕ ΤΟΝ ΗΛΙΟ»

Με τον όρο «γλωσσικό ζήτημα» περιγράφεται ο γλωσσικός-εθνικός διχασμός ανάμεσα στην επίσημη ή λόγια γλώσσα, την καθαρεύουσα στην προκειμένη περίπτωση και στην καθομιλουμένη ή αλλιώς δημοτική. Η διαμάχη αυτή ταλαιπώρησε ιδιαίτερα το ελληνικό κράτος τον 20^ο αιώνα. Στο ξεκίνημα του 20^{ου} αιώνα και ενώ μια μερίδα διανοουμένων μελετά το λαϊκό πολιτισμό, που βρισκόταν στο περιθώριο της πνευματικής ζωής, πυροδοτείται μία σειρά διαμαχών μεταξύ δημοτικιστών και καθαρευουσιάνων με στόχο την επικράτηση μίας από τις δύο γλωσσικές επιλογές. Η διαμάχη αυτή ταλανίζει τη χώρα μέχρι και το 1976 και είναι ιδιαίτερα καταλυτική για τη διαμόρφωση του κοινωνικοπολιτικού και εκπαιδευτικού-γλωσσικού επιπέδου της χώρας.

Στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα η γλωσσική διαμάχη μεταφέρεται στην εκπαίδευση και έχει αντίκτυπο στην πολιτική ζωή της χώρας. Αναπτύσσονται επιχειρήματα και από τις δύο πλευρές που αναφέρονται στις έννοιες έθνος-πατρίδα, θρησκεία-ηθική.

Για τους καθαρευουσιάνους η εθνική γλώσσα είναι η καθαρεύουσα. Εκεί βασίζεται και η διάκριση του «εθνικού και αντεθνικού». Οι δημοτικιστές εξοστρακίζονται με το πρόσχημα ότι υπηρετούν μη εθνικά συμφέροντα. Μία αρκετά αβάσιμη αλλά εξίσου βαριά κατηγορία ήταν η διαπραγμάτευση των "μαλλιαρών"(δημοτικιστών) με τους Σλάβους για την υποδούλωση της Ελλάδας στον σλαβισμό. Οι δημοτικιστές, συχνά πολιτικοί προερχόμενοι από τις Νέες Χώρες, αντιστρέφουν το επιχείρημα για να δείξουν ότι η μη χρήση της δημοτικής στις περιοχές αυτές δεν υπηρετεί το εθνικό συμφέρον, εφόσον οι γηγενείς αδυνατούν να μάθουν την καθαρεύουσα. Η Εκκλησία είναι με το μέρος των καθαρευουσιάνων και εκείνοι με τη σειρά τους θεωρούν ότι εκπροσωπούν τη θρησκεία και κατά-λογική- συνέχεια την ηθική.

Οι απόψεις των δημοτικιστών για το έθνος, τη θρησκεία, την ηθική και τη δικαιοσύνη υποστηρίζονται ένθερμα και από τον Τριανταφυλλίδη, ο οποίος το επιβεβαιώνει ξεκάθαρα λέγοντας: « πώς μπορεί να ζωντανέψει η δικαιοσύνη, να διατηρηθεί και να τονωθεί η συνείδηση του δίκαιου σε λαό που μιλεί γλώσσα σεβάσμια και φανταχτερή, μα δυσνόητη ή ακατανόητη; Και πώς μπορεί να μορφωθεί και να φρονηματιστεί ο στρατός, άμα του γίνεται μάθημα θεωρίας στην καθαρεύουσα; Και πώς θα ηθικοποιήσει η εκκλησία τον λαό, όταν ακούμε τον

ιεροκήρυκα να αγορεύει σε γλώσσα που δεν πηγαίνει ίσια στην καρδιά του απλοϊκού ποιμνίου;»

Η δημοτική για τους οπαδούς της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πρόοδο και το μέλλον σε αντίθεση με την καθαρεύουσα που είναι η γλώσσα του παρελθόντος. Οι άνθρωποι διακρίνονται σε προοδευτικούς (δημοτικιστές) και συντηρητικούς (καθαρευουσιάνους).

Η αντιπαράθεση αυτή σηματοδοτείται με μια σειρά γεγονότων ιδιαίτερα σημαντικών για τη μετέπειτα εξέλιξη της γλωσσικής ιστορίας... Περιληπτικά, το 1911 ο Ε. Βενιζέλος ορίζει επίσημη γλώσσα του κράτους τη γλώσσα του συντάγματος προς αποφυγή των όποιων αντιδράσεων από βενιζελικούς και μη. Στη συνέχεια, το 1913 ο υπουργός Παιδείας, Ιωάννης Τσιριμώκος (Κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου) κάνει μια προσπάθεια αστικοποίησης του σχολείου εισάγοντας κάποια νομοσχέδια, τα οποία διακρίνονται μεταξύ άλλων και για τον αστικό ορθολογισμό του περιεχομένου τους. Επιδιώκεται η γενίκευση της βασικής εκπαίδευσης και η προσαρμογή της στα οικονομικά δεδομένα της εποχής. Οι ιδέες του όμως δε θα υλοποιηθούν. Τέλος το 1917 καθιερώνεται η δημοτική ως γλώσσα διδασκαλίας στις πρώτες τάξεις του δημοτικού. Τα νομοσχέδια θεσπίζουν ένα σχολείο λαϊκό και υποχρεωτικό για όλους τους πολίτες ανεξαιρέτως φύλου, σημειώνοντας μεγάλη πρόοδο στον τομέα των ρυθμίσεων της υποχρεωτικής φοίτησης.

Προκειμένου να συσπειρωθούν οι δημοτικιστές και να πραγματοποιήσουν το στόχο τους, γίνονται ήδη από το 1909 οι πρώτες συλλογικές προσπάθειες. Η τριανδρία του δημοτικισμού, Δελμούζος, Γληνός και Τριανταφυλλίδης, ιδρύουν τον Εκπαιδευτικό Όμιλο, προκειμένου να ενταχθεί η δημοτική γλώσσα στο σχολείο. Ακόμη προσπαθούν να επιτύχουν τη στροφή του λαού στις παραδοσιακές αξίες (γλώσσα, λαϊκή παράδοση και τέχνη). Οι δημοτικιστές αναζητούν πολιτική υποστήριξη στο πρόσωπο του Βενιζέλου και ιδεολογικό εξοπλισμό στις επιστήμες της γλωσσολογίας και της παιδαγωγικής (Νέο Σχολείο). Η πλειοψηφία των πανεπιστημιακών που υποστηρίζουν την καθαρεύουσα συσπειρώνονται γύρω από την «Επιτροπή προς έννομον προστασίαν της Εθνικής Γλώσσης» υποστηριζόμενοι και από το Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης.

Το κίνημα του δημοτικισμού δεν αποτελούσαν άτομα με τις ίδιες απόψεις για τα ιδεολογικά και πολιτικά ζητήματα και γεγονότα... Ξεχωρίζουν δυο βασικά ρεύματα: οι «νασιοναλιστές» (εθνικιστές) και οι «σοσιαλιστές» (σοσιαλιστές). Η ομαδοποίηση αυτή δεν αποτέλεσε εμπόδιο για την κοινή άποψη ότι η αμάθεια του απλού λαού οφείλεται κατά κύριο λόγο στη καθαρεύουσα. Ο λαός αδυνατεί να κατανοήσει το γλωσσικό όργανο της εποχής και έτσι οδηγείται στην αγλωσσία. Υποστήριζαν λοιπόν ότι η δημοτική αποτελεί όπλο για την πολιτική και όχι μόνο ανόρθωση της χώρας. Ακόμη επειδή σε περιοχές της Μακεδονίας είχε έντονα αναμειχθεί το σλαβικό και γενικότερα το ξενικό στοιχείο, με αποτέλεσμα η ελληνική

γλώσσα να απειλείται, θεωρούσαν οι δημοτικιστές ότι η επιβολή της καθαρεύουσας μπορούσε να οδηγήσει στην έκλειψη του ελληνικού στοιχείου (λόγω της απέχθειας των παιδιών για το σχολείο) και άρα να θέσει σε κίνδυνο το ελληνικό στοιχείο και πολιτισμό στις περιοχές αυτές.

Τον Μάρτιο του 1911 γίνονται συζητήσεις για την εκπαίδευση και ως αποτέλεσμα έχουμε ότι η εκπαίδευση θα διατελείται με τις δαπάνες του Κράτους και θα είναι υποχρεωτική.

Ιδιαίτερο βάρος όμως έχει το άρθρο 107 για την επίσημη γλώσσα του κράτους. Ο Βενιζέλος ανακηρύττει επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους τη γλώσσα του Συντάγματος. Αν αλλάξει η γλώσσα εκεί, τότε αλλάζει και η επίσημη γλώσσα. Αρχικά, η κίνησή του αυτή προκάλεσε τις αντιδράσεις των δημοτικιστών και μάλιστα ο ίδιος ο Ψυχάρης στο περιοδικό «Ο Νουμάς» εκφράζει τη δυσαρέσκεία του δημόσια. Επειδή ο Βενιζέλος κατά την πολιτική του θητεία στην Κρήτη είχε υποστηρίξει τη δημοτική γλώσσα, απογοήτευσε τους δημοτικιστές του Εκπαιδευτικού Ομίλου που είχαν εναποθέσει όλες τις ελπίδες τους για αλλαγή σε αυτόν. Όλα αυτά ανατράπηκαν μετά από ομιλία του στην Αίγυπτο (1914) στην οποία δικαιολογούσε την κίνηση αυτή ως πολιτικό ελιγμό... Στο σημείο αυτό διακρίνονται οι διπλωματικές ικανότητές του και η επιτυχής προσπάθειά του να ικανοποιήσει τα συμφέροντα του κράτους χωρίς όμως αυτά να πλήξουν την εθνική ενότητα. Αργότερα το 1913, κατατίθενται 7 νομοσχέδια του Τσιριμώκου από τα οποία ψηφίστηκαν τα τέσσερα. «Τα νομοσχέδια αυτά προβλέπουν μία εκπαίδευση εφικτή, στηριγμένη στη σύγχρονη παιδαγωγική, με πρακτική κατεύθυνση της διδακτικής ύλης, προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες της χώρας, φροντίδα για την εκπαίδευση των γυναικών» όπως καταθέτει στην εισηγητική έκθεσή του ο εισηγητής Δημήτρης Γληνός. Καταργούνται τα αρχαία ελληνικά, ενώ ταυτόχρονα εισάγεται στο αστικό σχολείο η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από μετάφραση. Το δημοτικό σχολείο δέχεται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και λόγω αυτού είναι υπεύθυνο για την ένταξη και την αφομοίωση του απόφοιτου στην κοινωνία και την αγορά εργασίας. Έτσι προτείνεται πρώτον η πρακτική ύλη και η στροφή στις θετικές επιστήμες και δεύτερον ο εφοδιασμός όλων των σχολείων με «όργανα και σκεύη τα προς την ευδόκιμον των σχολείων λειτουργίαν απαραίτητα». Επίσης προτείνεται και η διδασκαλία της κηπουρικής, της ωδικής, της ιχνογραφίας και της λογιστικής. Ακόμη αφορούν στη διοίκηση του Πανεπιστημίου, στο διδακτικό προσωπικό, στη διδασκαλία και στη φοίτηση. Συνολικά όμως η μεταρρύθμιση δεν θα είναι άρτια διότι τα αφήφιστα νομοσχέδια αφορούν πιο σημαντικά θέματα όπως η δημοτική και μέση εκπαίδευση.

Στο διάστημα που ακολουθεί μέχρι το 1917, η σύγκρουση του 1915 μεταξύ του Βενιζέλου και του Βασιλιά Κωνσταντίνου Α' οδηγούν σε μια περίοδο πολιτικής

αστάθειας, γνωστή και ως «Διχασμός» με αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις να παγώσουν. Παράλληλα, η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης εκδίδει αναγκαστικό διάταγμα για τα σχολικά βιβλία, γνωστό και ως «Τα Περί Διδακτικών Βιβλίων» όπου ορίζεται ότι τα βιβλία του δημοτικού σχολείου πρέπει να συνταχθούν στη δημοτική. Φυσικά περιλαμβάνονται και σημαντικές ρυθμίσεις που προέβλεπαν την εισαγωγή ενός νέου πνεύματος στην εκπαίδευση.

Έτσι ξεκινά η συγγραφή βιβλίων –τα γνωστότερα είναι τα «Ψηλά Βουνά» του Ζαχαρία Παπαντωνίου σε συνεργασία με κάποια μέλη του Ομίλου και «Το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο»- επηρεασμένα από νέες παιδαγωγικές μεθόδους, που δεν χαρακτηρίζονται, πλέον, από την ηθικολογία των προηγούμενων αλλά από το πνεύμα της προόδου. Επιπλέον, δεν προβάλλονται ηρωικά πρότυπα, αλλά παρουσιάζονται στιγμές από την καθημερινότητα όπου αναδεικνύονται αξίες, όπως η τιμιότητα, η εργατικότητα, η πρωτοβουλία. Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές κάθε ηλικίας έρχονται σε επαφή τόσο με μια οικεία γλώσσα όσο και με ένα οικείο πρότυπο σε αντίθεση με τα αναγνωστικά της καθαρεύουσας στα οποία κυριαρχούσαν οι ηρωικοί χαρακτήρες.

Η ιδεολογία των νέων αναγνωστικών στηρίζεται στην ορθή λογική, στο περιορισμό της προβολής αίγλης της Αρχαίας Ελλάδας καθώς και στην αποφυγή της θεοκρατικής ερμηνείας του κόσμου. Κυρίαρχη και βαρυσήμαντη έννοια είναι οι νόμοι του κράτους και προβάλλονται ιδιαίτερα αρετές όπως η φιλαλήθεια, η τιμιότητα και η εργατικότητα. Τέτοιου είδους στοιχεία συναντούμε στο βιβλίο του Ζ. Παπαντωνίου «Τα Ψηλά Βουνά» όπου δίνεται και μεγάλη βαρύτητα στη συλλογική προσπάθεια και την αλληλεγγύη μιας παρέας παιδιών.

Βέβαια στο πνεύμα του ανταγωνισμού των ιδεών ακόμα και οι ίδιοι οι δημοτικιστές εξέφρασαν αντιρρήσεις για τα νέα αναγνωστικά. Η ίδια η Π. Δέλτα στην κριτική της για το βιβλίο του Παπαντωνίου δε διστάζει να το χαρακτηρίσει ως ανήθικο, χωρίς καμία νύξη για της αξίες της αρετής ή της θρησκείας και της πατρίδας. Εν συνεχεία, η Γ. Καζαντζάκη επιδίδεται σε παρόμοιους χαρακτηρισμούς. Να αναφέρουμε ότι ο ίδιος ο συγγραφέας είχε κατηγορηθεί για προβολή των αξιών της Ρωσικής Επανάστασης, λόγω των κοινοβιακών χώρων που παρουσίαζε που έμοιαζαν τάχα με τα αντίστοιχα ρωσικά "soviet" (σοβιέτ). **Οι "γλωσσαμύνητες" όπως ονομάστηκαν οι αντίπαλοι των δημοτικιστών, επιτίθενται στα νέα αναγνωστικά θεωρώντας ότι δεν προβάλλουν αρκετά αλλά και με το αν γινόταν επαρκής προβολή της θρησκείας και ανάλογα κρίνονταν άθεοι ή μη.**

Προσωπικά, θεωρώ πως η εισαγωγή και τελικά η διδασκαλία των δύο προαναφερθέντων αναγνωστικών αποτέλεσε και θα συνεχίσει να αποτελεί μία εκ των βασικότερων καινοτομιών στον εκπαιδευτικό τομέα. Καταρχήν σηματοδοτείται μια νέα εποχή στην εκπαίδευση διότι με αυτόν τον τρόπο καθιερώνεται η δημοτική γλώσσα · εν ολίγοις περνά από το παρασκήνιο στο προσκήνιο της πνευματικής

ζωής του σύγχρονου πλέον ελληνικού κράτους. Στη συνέχεια ουσιαστικά, εμπλουτίζεται ο νεοελληνικός πολιτισμός και η αλλαγή αυτή ταυτίζεται με τη πρόοδο. Και το σημαντικότερο είναι ότι συμβάλλει στην καταπολέμηση της αμάθειας. Έχουμε μία εκπαιδευτική αναγέννηση.... Όσον αφορά το «Αλφαβητάρι με τον Ήλιο», αν και παλαιότερο δημιούργημα, υπήρχε απόσπασμα αυτού μέχρι πρόσφατα στο βιβλίο της Α' Δημοτικού. Η συνολική του δομή ενσωματωνόταν με το υπόλοιπο βιβλίο καθιστώντας το έτσι διαχρονικό και πρωτοποριακό για τα δεδομένα της εποχής συγγραφής του. Το δε βιβλίο του Ζ. Παπαντωνίου «Τα Ψηλά Βουνά» αποτελεί ένα από τα αγαπημένα όλων των παιδιών του Δημοτικού. Προσωπικά όσες φορές το διάβασα, ένιωθα ένα ιδιαίτερο δέσιμο με την παρέα των παιδιών που περιγράφει. Το περιεχόμενο του ανάλαφρο, ιδανικό για να περάσει ευχάριστα την ώρα του ένα παιδί του δημοτικού... Δεν περιπλέκει εξωπραγματικά στοιχεία ή ήρωες του παρελθόντος χωρίς καμία ανταπόκριση στα " μπορώ " του κάθε παιδιού, γεγονός που-για μένα- αποτελεί βασικό συστατικό της γενικότερης εκπαιδευτικής αλλαγής που θέλησε το βιβλίο να σηματοδοτήσει- να θεσμοθετήσει. Τα δύο αυτά βιβλία πιστεύω ότι θα παραμείνουν στην καρδιά των μαθητών όχι μόνο για τη διαφορετικότητά τους που αντικατοπτρίζει το πνεύμα της εποχής αλλά και για την απλή, κατανοητή προσέγγιση του μαθητή.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι στο τέλος της περιόδου έχουν συντελεστεί αλλαγές που μπορεί να μην διήρκησαν ή τουλάχιστον να μην υποστηρίχθηκαν κατάλληλα για να διαρκέσουν, όμως κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί το γεγονός ότι χάρη σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις το εκπαιδευτικό σύστημα όδευσε προς τον τελικό σχηματισμό του. Οι αλλαγές που συντελέστηκαν ίσως να μην ικανοποιούν απόλυτα τους μεταρρυθμιστές, επειδή φαίνονται απονευρωμένες σε σχέση με τα όσα ήθελαν να επιτύχουν, καθώς και με το ρυθμό επίτευξής τους. Οι ριζοσπαστικές ιδέες που προβάλλονταν μέσα από το κίνημα αυτό μπορεί να προκάλεσαν αντιδράσεις όμως ταυτόχρονα συνέβαλαν στην εκπαιδευτικές εξελίξεις. Αν και άμεσα η λύση για το ζήτημα δεν βρέθηκε, το αποτέλεσμα νομίζω ότι είναι εμφανές. Η καθαρεύουσα σιγά-σιγά άρχισε να ξεθωριάζει και τη θέση της πήρε η δημοτική. Φυσικά, μετέπειτα αλλαγές που έγιναν δεν επηρέασαν, έντονα τουλάχιστον, την επίσημη γλώσσα του κράτους. Τα όσα οραματίζονταν οι δημοτικιστές ήταν ο προάγγελος των σημερινών εκπαιδευτικών συστημάτων και γλωσσικών επιλογών του σύγχρονου ελληνικού κράτους .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βεντούρα, Λ.: «Η νομοθεσία περί διδακτικών βιβλίων: Μια εστία συγκρούσεων εκπαιδευτικού δημοτικισμού και αντιμεταρρυθμιστών.», στο περ. Μνήμων 14, 1992
2. Τζάνη, Μ. , Παμουκτσόγλου, Τ.: «Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα»
3. Μπουρνάζος, Σ.: «Η εκπαίδευση στο ελληνικό κράτος» στο «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Οι Απαρχές 1920-1922» , επιστημονική επιμέλεια Χρ. Χατζηιωσήφ, τόμος Α΄
4. Καψάλης, Α. Γ, Χαραλάμπους, Δ. Φ.: «Σχολικά Εγχειρίδια- Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική» , Έκφραση, Αθήνα 1995
5. Χατζηστεφανίδης, Δ. Θεοφάνης: «Η Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)», Παπαδήμας, Αθήνα 1990
6. Φραγκουδάκη, Α.: «Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και Φιλελεύθεροι Διανοούμενοι», Κέδρος, Αθήνα, 2000
7. Κυπριανός, Π.: «Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης», Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004
8. Εγκυκλοπαίδεια «ΔΟΜΗ».

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΚΟΥΛΑΟΥΖΙΔΟΥ ΒΑΡΒΑΡΑ-ΜΑΡΙΑ

ΤΑΞΗ : Γ1 ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΧΟΛΕΙΟ : ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΩΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ: ΑΒΕΡΩΦ 12 , ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ

FAX : 2109617814/7

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟΥ: 2109607794

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: zohs@ath.forthnet.gr